

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Turunen, Minna; Rasmus, Sirpa; Kietäväinen, Asta

Title: Sota- ja jälleenrakennusajan poronhoito Poromies-lehden kuvaamana

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Turunen, M., Rasmus, S., & Kietäväinen, A. (2017). Sota- ja jälleenrakennusajan poronhoito Poromies-lehden kuvaamana. *Maaseudun uusi aika*, 25(2), 5-22.
http://www.mua-lehti.fi/arkisto/2-17/turunen_rasmus_kietavainen.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

MINNA TURUNEN

*Dosentti, yliopistotutkija, Arktinen keskus,
Lapin yliopisto*

SIRPA RASMUS

*FT tutkija, Jyväskylän yliopisto, Bio- ja
ympäristötieteiden laitos*

ASTA KIETÄVÄINEN

*Dosentti, tutkijatohtori, Arktinen keskus, Lapin
yliopisto*

Sota- ja jälleenrakennusajan poronhoito *Poromies*-lehden kuvaamana

Tarkastelemme toisen maailmansodan (1939–1945) vaikutuksia Suomen poronhoitoon ja arvioimme poronhoidon merkitystä maallemme sekä kriisin että jälleenrakennuksen aikana. Tutkimuksemme perustuu vuosina 1931–1967 ilmestyneiden *Poromies*-lehtien artikkeleihin ja poronhoitoyhdistysten toimintakertomuksiin. Sodissa menetettiin tärkeitä poronhoitoalueita Neuvostoliitolle [Kuusamon](#) ja [Sallan](#) itäosista sekä Petsamo kokonaisuudessaan. Poroja teurastettiin ruuaksi, hävitettiin ja niitä katosi paimenuksen puuttuessa. Poronhoitovuosina 1939–1945 teurastettiin kansalaisten ravinnoksi noin 220 000 poroa, jolloin säästettiin pakkoteurastukselta yli 88 000 lehmää. Porot toimivat sota-aikana muonareservinä ja kulkuneuvona, ja niistä saatiin vaatteita, jalkineita ja taljoja sotilaille. Sodan päätyttyä porokarjat vähitellen elpyivät, ja niitä hyödynnettiin hävitetyn Pohjois-Suomen jälleenrakennuksessa.

Avainsanat: Poronhoito, toinen maailmansota, *Poromies*-lehti, poronhoitoyhdistys, toimintakertomus

Suomen poronhoito voidaan jakaa läntisen Lapin perinteeseen, joka kehittyi nomadisesta saamelaisporonhoidosta, ja itäisen Lapin perinteeseen, jota harjoittivat metsäsaamelaiset, inarinsaamelaiset ja koltat, sekä myöhemmin suomalaiset talonpojat. Itäisen Lapin perinteessä porokarjat olivat pieniä, ja poronhoito yhdistyi metsästyksen, kalastukseen ja maatalouteen. Asutuksen levitessä etelästä pohjoiseen 1700- ja 1800-luvun vaihteessa talonpojat omaksuivat poronhoidon metsäsaamelaisilta. (Paulaharju 1927; Itkonen 1948; PM 1959/4:3–6; Heikkinen 2006, 187; Kortessalmi 2007; Turunen & Vuojala-Magga 2013, 86; 2014, 174).

Pohjois-Suomessa poronhoito oli maatalouden rinnalla tärkeä elinkeino; myös metsätalouden kasvu alueella oli tuntuva. Maa- ja metsätalous olivat jo 1850-luvulta lähtien alkaneet vaikeuttaa porotaloutta. Ne levittyivät entisille porojen laidunmaille, ja niillä nähtiin olevan paremmat vaurastumisen mahdollisuudet kuin porotaloudella (Kortessalmi 2007, 373). Suomi olikin 1900-luvun alkupuolella maatalousvaltainen maa, joka ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana vaurastui ja teollistui (Jokinen & Saaristo

2002, 81; Alapuro 1983). Wariksen (1948) mukaan Suomi oli yhteiskuntarakenteeltaan ruumiillisen työn tekijään, talonpoikien ja työväen yhteiskunta.

Ensimmäisen maailmansodan (1914–1918) aikana Suomen porokannan arvioitiin huvonneen sotatuhojen ja suurten porokatovuosien vuoksi arviolta kolmannekseen ennen maailmansotaa vallinneesta tilanteesta (PM 1935/2:47). Sodan jälkeen porotalous eli vahvaa kasvun aikaa. Poromäärä lisääntyi vuosien 1927–1928 vajaasta 80 000 eläimestä kesään 1939 mennessä niin, että poroja arvioitiin talvisodan alkaessa olevan vasat mukaan lukien noin 238 300 (PM 1954/5:121–123). Myös elinkeinon taloudellinen kehittyminen oli käynnistynyt jo ennen toista maailmansotaa.

Vuonna 1927 porotalouden harjoittajat perustivat oman aatteellisen keskusjärjestön, Suomen Poronjalostusyhdistyksen (vuodesta 1948 lähtien Paliskuntain yhdistys), jonka avulla poronhoidon neuvonta- ja edistämistyö saatiin voimakkaaseen alkuun (PM 1959/4:3–6). Poronhoitolaki, jota oli valmisteltu yli 30 vuotta, säädettiin vuonna 1932 ja se tuli voimaan vuoden 1933 alusta. Lain velvoittamana poronhoitoalueelle perustettiin poronhoitoyhdistyksiä, jotka muodostettiin alueensa paliskunnista (Kuva 1.). Poronhoitoyhdistykset velvoitettiin johtamaan, edistämään ja valvomaan ko. paliskuntien poronhoitoa. Uuden poronhoitolain myötä (1948) poronhoitoyhdistykset poistuiivat ja paliskunnat tulivat suoraan osaksi Paliskuntain yhdistystä.

Vuonna 1937 Rovaniemelle perustettiin kaupallinen Poro ja Riista Oy, jolla oli merkittävä asema porotuotteiden ostajana, jalostajana ja markkinoijana (Kortesalmi 2007, 386). Poronlihaa oli riittävästi sekä syötäväksi että myytäväksi: ”*Vuosina 1936–39 syötiinkin täällä poronkonttiydintä ja kieliä, niin että parrat pakkasessa hyytyivät ja lihoja myytiin miljoonia kiloja ulkomaille*” (PM 1947/2:7). Valtio tuki porotaloutta myöntämällä määrärahoja muun muassa paimennuksen tehostamiseen sekä kirjanpitojärjestelmän, teurastuksen, lihankäsittelyn ja porokarjan kunnan kohottamisen kehittämiseen (PM 1959/4:3–6).

Toisen maailmansodan aikana Suomi kävi talvisodan (1939–40), jatkosodan (1941–44) sekä

Lapin sodan (1944–45). Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 30.11.1939 ja rauha solmittiin 13.3.1940. Rauhanehdot olivat Suomelle raskaat runsaine alueluovutuksineen ja sotakorvauksineen. Suomi menetti 35 000 km² eli 10 % alueestaan ja joutui uudelleensijoittamaan yli 400 000 luovutetuilta alueilta lähtemään joutunutta [evakkoa](#) vuoden 1940 pika-asutuslailla (Jaatinen 1984, 89; Ursin 1984; [Kivimäki & Hytönen](#) 2015). Osa poronhoitoaluetta joutui rauhanteossa Neuvostoliitolle ja huomattava määrä poroista jäi luovutetuille alueille. Sallan ja Kuusamon kuntien alueella olleet paliskunnat menettivät suuren osan alueistaan (Kortesalmi 2007, 390).

Suomi ja Saksa tekivät jatkosodassa sotilaallista yhteistyötä. Suomen ja Neuvostoliiton 4.9.1944 sopiman aselevon ehtona oli, että Suomi poistaisi saksalaiset sotajoukot maaperältään. Lapin siviiliväestöä alettiin evakoida Pohjanmaalle ja Ruotsiin syyskuun alussa 1944. Lokakuun alussa 1944 saksalaiset sotilaat saivat johdoltaan määräyksen hävittää kaikki suomalaisille hyödylliset rakennukset ja irtaimistot, sillat ja tiet. Lapin läänissä tuhottiin arviolta 40–46 % koko läänin rakennuskannasta (Ursin 1980). Lapin sota päättyi huhtikuussa 1945. Jo sodan aikana alkaneet evakkojen palautukset hävitetyille kotiseudulleen jatkuivat vuoteen 1947 saakka, mutta monien kodit ja tutut kylät oli tuhottu. Sodan loputtua Suomella oli asutettavanaan siirtoväki ja sodan aikana oli luvattu maata myös rintamamiehille. Pohjoisessa Lapin sodan runteleman maakunnan jälleenrakennus vaikeutti normaaliin arkeen palaamista. Pikaisesti valmisteltu maanhankintalaki (396/1945) astui voimaan 1945 ja lain perusteella muodostettuja tiloja olivat asuntotontit, kalastustilat, asuntotilat ja asuntoviljelystilat sekä viljelystilat (Laitinen 1995, 94). Varsinainen asutustoiminta päättyi 1958 maanhankintalain kumoamiseen ja vuoden 1959 alussa astui voimaan maankäyttölaki (353/1958). Pohjois-Suomessa perustettiin viimeisiä asutustiloja vielä 1960-luvulla.

Toista maailmansotaa pidetään merkittävänä taitekohtana Suomen poronhoidossa. Sota-aikana poroluvut romahtivat ja sodan jälkeiset maa-alueiden luovutukset ja raja-aitojen tuhoutuminen pienensivät laidunalueita ja vaikeuttivat

poronhoitoa. Myös kehittämis-, neuvonta- ja jalostustyöt taantuivat (PM 1955/4:84; PM 1959/4:3–6). Sotatoimien lisäksi porotalouteen vaikuttivat sotavuosina ja välittömästi niiden jälkeen myös työvoiman vähäisyys, kasvaneet petokannat sekä sotatalviin osuneet vaikeat sääolot (PM 1948/4:56–59).

Tarkastelemme tässä artikkelissa poronhoitoa toisen maailmansodan aikana ja toisen maailmansodan seurauksia Pohjois-Suomen porotaloudelle sekä arvioimme poronhoidon merkitystä kriisien ja jälleenrakennuksen aikaan vuosina 1931–1967 ilmestyneiden *Poromies*-lehtien ja poronhoitoyhdistysten toimintakertomusten perusteella. Tätä ajanjaksoa Suomen historiassa kannattaa tarkastella myös poronhoidon näkökulmasta, sillä poronhoidolla oli tärkeä merkitys sodan aikana ja se on kestänyt myös Pohjois-Suomen jälleenrakennuksen sille aiheuttamat muutokset.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimusaineistomme koostuu vuosina 1931–1967 ilmestyneiden *Poromies*-lehtien poronhoitoa ja sotaa käsittelevistä artikkeleista sekä poronhoitoyhdistysten toimintakertomuksista.

Poromies on Suomen Poronjalostusyhdistyksen ja sittemmin Paliskuntain yhdistyksen julkaisema poronhoidon ammattilehti, joka on ilmestynyt vuodesta 1931 lähtien. Se on suunnattu sekä poromiehille ja sidosryhmille että poronhoidosta kiinnostuneille. *Poromies*-lehti perustettiin porotalouden valistus- ja neuvontatyön tehostamiseksi. *Poromies*-lehden vastaava toimittaja oli tarkastelemanamme aikana Yrjö Alaruikka. Hän oli Suomen poronjalostusyhdistyksen sihteeri ja toiminnanjohtaja vuosina 1930–1948, Paliskuntain yhdistyksen toiminnanjohtaja vuosina 1948–1972 sekä Poro ja Riista Oy:n ja Paliskuntain jäähdyttämö Oy:n johtokunnan puheenjohtaja vuosina 1940–1980. *Poromies*-lehden artikkelit vuosina 1931–1967 olivat joko Yrjö Alaruikan, Suomen Poronjalostusyhdistyksen / Paliskuntain yhdistyksen johtokunnan jäsenten tai eri puolilta poronhoitoaluetta olevien porotaloutta tuntevien henkilöiden kirjoittamia, noin 1–2 sivun pituisia artikkeleita. Sekä *Poromies*-lehden artikkelit että

poronhoitoyhdistysten toimintakertomukset ovat luonteeltaan käytännönläheisiä ja toteavia, eivätkä ne sisällä sota-ajan kuvauksia esimerkiksi taistelutilanteista, kotirintaman elämästä tai naisten ja lasten mukana olosta poronhoitotöissä.

Vuodesta 1931 vuoteen 1967 julkaistuista *Poromies*-lehdistä luettiin ja analysoitiin kaikki poronhoitoa sotaa edeltävinä vuosina sekä sota- ja jälleenrakennusaikana käsitteleet artikkelit. Näistä artikkeleista on siteerattu tähän työhön 69 artikkelia (Liite 1.). Artikkelit analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin (Tuomi & Sarajärvi 2009) avulla. Tavoitteenamme oli siis aineiston tulkitseva ymmärtäminen. Pyrimme muodostamaan sisällönanalyysin avulla hajanaisesta aineistosta tiivistetyn, kronologisesti yhtenäisen ja alkupe- räisaineistoa informaatioarvoltaan suuremman kuvauksen, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin (emt.). Aineistosta nousivat esille seuraavat keskeiset teemat: 1. Sodan vaikutukset porotalouteen (poronhoito ennen sotavuosia; poromiehet ja sotatoimet; porojen evakuoinnit, alue- ja poromenetykset; sodan, sääolojen ja petojen yhteisvaikutukset), 2. Poronhoidon merkitys kriisiaikana (muun muassa kansan ja sotaväen lihavarasto, kulkeminen, varustehuolto) ja 3. Poronhoito ja jälleenrakennusaika, josta esimerkkinä Pohjois-Sallan porotalouden nousu uuteen kasvuun jälleenrakennuksen aikana ja siinä koetut haasteet. Lapin jälleenrakennuskausi päättyi 1950-luvun alkupuolella (Heikkola & Hiilivirta 1983, 56), tosin muun muassa rataverkon kuntoon saattaminen kesti vuoteen 1957 saakka (Ursin 1980, 385). Tarkastelemme tässä työssä jälleenrakennuksen rinnalla poronhoidon toipumista sotavuosista, mikä jatkui 1950-luvun loppuun saakka. Aihetta käsiteltiin *Poromies*-lehdessä vielä 1960-luvullakin. Lisäksi asutus- ja raivaustoiminta sekä sotakorvausten maksuun liittyneet metsien hakkuut aiheuttivat pitkäkestoisia vaikutuksia poronhoitoon.

Toisena tutkimusaineistomme käytimme poronhoitoyhdistysten (Kuva 1., Taulukko 1.) ja sittemmin (1948–) paliskuntien toimintakertomuksia. Kunkin poronhoitoyhdistyksen piti laatia poronhoitovuositain (1. elokuuta–31. heinäkuuta)

toimintakertomus, joka sisälsi muun muassa tiedot sääoloista, laitumista, poronhoitotöistä, porojen sikiävyydestä, menestymisestä ja terveydestä, petoeläinten aiheuttamista tuhoista, porotuotteiden kaupasta, viljelysvahingoista ja niiden estämisestä sekä muista toimenpiteistä porotalouden edistämiseksi. Toimintakertomuksia on kerätty vuosittain Paliskuntain yhdistyksen perustamisesta (1948) saakka. Toista maailmansotaa edeltäviltä vuosilta (1927–1939) on arkistoitu jonkin verran poronhoitoyhdistysten vuosikertomuksia, mutta sota-vuosilta materiaalia on niukasti (osasta paliskuntia vuosien 1939–1940 ajalta). Tutkimusjaksomme aikaisia toimintakertomuksia säilytetään Oulun maakunta-arkistossa. Tässä työssä käyttämämme toimintakertomukset ovat peräisin seuraavilta alueilta: Sallan pohjoinen paliskunta; Suomu- vuoma-Vilma, Sallan poronhoitoyhdistys; Itäke- mijoen poronhoitoyhdistys sekä Syväjärvi, Sodan- kylän poronhoitoyhdistys. Keräsimme niistä mainintoja sotavuosien vaikeista sää- ja lumiolo- suhteista sekä kuvauksia Sallan pohjoisen palis- kunnan (nykyään Pohjois-Salla) porotaloudesta vuosina 1948–1960.

Poromies-lehtien artikkeleihin viitataan tekstissä lyhenteellä PM ja toimintakertomuksiin lyhen- teellä TK. Edellä mainittujen aineistojen lisäksi olemme käyttäneet työssämme sitä vähälukuista muuta kirjallisuutta, jossa on käsitelty poronhoitoa välittömästi ennen sotavuosia, sodan aikana ja osana jälleenrakennusta.

Sodan vaikutukset poronhoitoon

Poronhoito ennen sotia

Poromies-lehden artikkeleiden perusteella Suomen porotalous eli vahvaa kasvun aikaa ennen toista maailmansotaa. Vuonna 1931 raportoitiin, että paliskuntien poromäärät olivat kohonneet viiden vuoden aikana 20–40 % suotuisten sääolojen ja alhaisen vasahävikin ansiosta (PM 1931/2:24–25). Porotalouden kasvupotentiaali oli nähtävissä vielä sotaa edeltävien vuoden 1938 *Poromies*-lehtien otsikoissa: ”Porotuotteiden kaupan kehittäminen” (PM 1938/1:4–5), ”Poronlihan vienti Saksaan”

(PM 1938/3:56), ”Oikeata yrittäjäuuskoo poron- hoitoon” (PM 1938/4:69–70), ”Sallan paliskun- nissa on nykyisin 16000 poroa. Pitäjän pohjois- osassa vielä mahdollisuuksia poromäärän lisäämiselle”(PM 1938/4:71–72) ja ”Porotalous- tuotannon kohottaminen” (PM 1938/5–6:83–86).

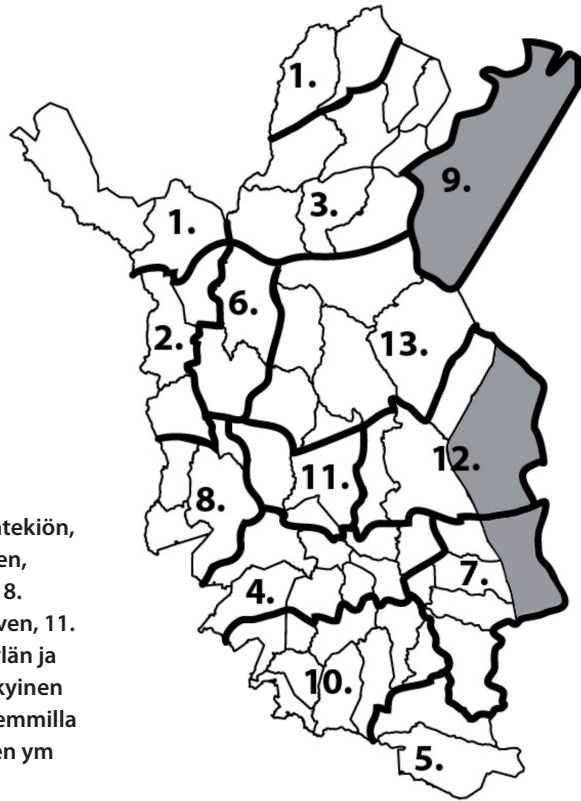
Poromäärien kasvaessa talvilaidunten riittä- vyyteen ja tehostettuun teurastukseen pyydettiin kiinnittämään huomiota, samoin tiukentuneeseen paimennukseen, jotta porot eivät pääsisi tekemään vahinkoja viljelyksille ja näin kiristäisi poroelin- keinon ja maanviljelyn välejä (PM 1936/3:49–50). Keskisen ja eteläisen poronhoitoalueen paliskun- nissa arvioitiin vuonna 1934 olevan jo laidunten kuntoon verrattuna liikaa poroja (PM 1934/2:42).

Yhteiskunnallisen kehityksen todettiin osaltaan vaikeuttavan tilannetta: porolaitumet olivat supis- tuneita ja pirstoutuneita, sillä metsätalous, uudis- asutus ja maanviljelys olivat levinneet entistä laajemmalle (PM 1937/5:91–94; PM 1938/3:41– 46). Pahimmat ristiriidat metsätalouden ja poron- hoidon välillä oli keskisellä ja eteläisellä poronhoi- toalueella kuitenkin ratkaistu jo 1920-luvulle tultaessa asetus- ja lakiteitse, kun naavapuiden kaato rajoitettiin rämeille ja kitukasvuisiin puihin (Ruuttula-Vasari 2004; Kortessalmi 2007). Vaikka poromies saattoi olla myös maanviljelijä, maanvil- jelyn ja poronhoidon välillä oli jatkuvaa hankausta etenkin eteläisellä poronhoitoalueella. Ristiriitoja pyrittiin ratkomaan velvoittamalla paliskunnat estämään porojen pääsyä viljelyksille, korvaamaan porojen aiheuttamia viljelysvahinkoja sekä asetta- malla velvoitteita myös maanviljelijöille (PM 1936/3:49–50).

Poromiehet ja sotateimet

Porotalouden kasvu pysähtyi sodan puhjetessa. Poronhoitotöitä pyrittiin kuitenkin tekemään poikkeusoloista huolimatta. 1930-luvulla poron- hoito oli erittäin työvoimavaltaista kuten porojen paimentamista ja avustamista niiden ravinnon saamisessa etenkin talviaikaan. Myös porojen hihnvasotukseen (vaatimet vasotettiin hihnassa) ja teurastukseen tarvittiin ammatti-ihmisiä (PM 1940/2:15). Talvisodan (1939–1940) aikana

Kuva 1. Suomen poronhoitoalue ennen toista maailmansotaa ja sodassa Neuvostoliitolle luovutetut alueet (tummennus).

Poronhoitoyhdistykset ovat: 1. Enontekiön, 2. Etelä-Lapin, 3. Inarin, 4. Itäkemijoen, 5. Kainuun, 6. Kittilän, 7. Kuusamon, 8. Läntinen, 9. Petsamon, 10. Pudasjärven, 11. Raudanjoen, 12. Sallan, 13. Sodankylän ja 14. Utsjoen poronhoitoyhdistys. Nykyinen paliskuntarakenne on merkitty ohuemilla viivoilla. Kartta on piirretty Nieminen ym (1983) mukaan.

ammattitaitoisten ja työikäisten poronhoitajien joutuminen rintamalle oli suuri ongelma (PM 1941/1:7–8).

”Porotyöt hyvin epätasaiset, syksyllä aloitettiin täydellä touhulla kunnes sotatila pani sen toimen jonkun verran epäjärjestykseen, täytyi käyttää kaikki vanhatkin miehet toimiin.” (TK, Syväjärvi, Sodankylän poronhoitoyhdistys 1939–1940.)

Sodan jatkuessa miehiä oli poronhoitotöissä jatkuvasti liian vähän (PM 1942/1:1–2). Osa poroista joutui kadoksiin, sillä kaikkia sota-aikana syntyneitä vasaaja ei saatu merkittyä. Poropaimenuksen puute näkyi myös porojen menetyksinä petoeläimille ja irtokoirille, porovarkauksina sekä porojen ruhjoutumisina junien ja autojen alle (PM

1941/1:7–8; PM 1948/4:56–59).

Suuret määrät poroja tuhoutui sotatoimialueella (PM 1941/3:50–52). Sotaväen käyttöön luovutettiin ajoporoja ja yli 10 miljoonaa kiloa poronlihaa. Sotavuosina poroja teurastettiin ravitsemustilanteen parantamiseksi sekä vapaaehtoisesti että valtiovallan määräyksestä (PM 1945/1:1–2). Elintarviketilanne etenkin talvella 1941–1942 oli äärimmäisen heikko. Vuonna 1941 maataloustuotannon volyymin arvioitiin vain noin 73 % normaalista (Myllyniemi 1982, 306). Poroja teurastettiin maanpuolustusjoukkojen ruuaksi ja niitä hävittivät myös viholliset. Jatkosodan 1941–1945 aikaan saksalaisotilaat hävittivät Lapin läänin alueella noin 20 % porokannasta. Sota-aikana tuhoutui Suomen itärajalla sijaitsevaa

Taulukko 1

Poronhoitoyhdistys	Poromäärä 1938–1939	Poromäärä 1946–1947	Poromäärä pieneni sodan seurauksena	
			kpl	%
Enontekiö	16437	11534	4903	30
Etelä-Lappi	7713	4916	2797	36
Inari	23339	13659	9680	42
Itäkemijoki	13657	7011	6646	49
Kainuu	5465	589	4879	89
Kittilä	8165	5592	2573	32
Kuusamo	10852	1618	9234	85
Läntinen	11777	6346	5429	46
Petsamo	7939	0	7939	100
Pudasjärvi	15677	7486	8191	52
Raudanjoki	9041	6158	2883	32
Salla	19056	1585	17471	92
Sodankylä	42887	19942	22945	54
Utsjoki	10616	7329	3287	31
Yhteensä	204608	96772	107836	53

paliskuntien rakentamaa esteitä, paliskuntien välisiä aitoja sekä poroerotusaitoja (PM 1948/4:56–59; PM 1948/5:65–67). Sota tuntui poronhoitoalueella voimakkaimmin Lapin sodan (1944–1945) aikaan, sillä varsinaiset sotatoimet tapahtuivat Lapissa, väki evakuoitiin sekä rakennuksia, irtaimistoa, ja kulkuväyliä tuhottiin. Poronjalostusyhdistyksen toimintakertomus vuodelle 1944 käsittelee muun muassa Lapin läänin evakuoimista, tuhoamista ja autioittamista, satomenetyksiä ja porojen tuhoutumisia sekä alueuovutuksia Kuusamossa, Sallassa ja Petsamossa. Vähemmän tuhoja syntyi länsirajalla lukuun ottamatta Enontekiötä. Myös Inarin länsi- ja pohjoisosan paliskunnat säästyivät suuremmilta vahingoilta (PM 1945/1:2–3).

Porojen evakuoinnit, alue- ja poromenetykset

Suomi menetti sodissa Neuvostoliitolle tärkeitä poronhoitoalueitaan [Kuusamon](#) ja [Sallan](#) itäosista

sekä Petsamon (Kuva 1.). Ennen talvisodan alkua Poronjalostusyhdistys valmisti porojen evakuoimissuunnitelman (1964/5:5–7). Sodan alettua vuonna 1939 oli 16 itärajan läheisyydessä toimivasta paliskunnasta evakuoitava porot länteen sota- toimialueen ulkopuolelle, jopa satojen kilometrien päähän varsinaisilta laidunalueiltaan. Talvisodan jälkeen osa poronhoitoaluetta joutui rauhanteossa Neuvostoliitolle; Sallassa ja Kuusamossa uuden rajan taakse jäi arviolta 15 000 poron laidunmaat (PM 1940/2:14). Tuolloin luovutetulle alueelle jäivät Mikkolan, Sallan pohjoisen ja Enojärven paliskunnat melkein kokonaan, puolet Kallungin ja osa Kallioluoman paliskunnasta (Sallan pohjoinen ja Kallunki olivat osa Sallan poronhoitoyhdistystä¹ ja Mikkola, Enojärvi ja Kalliuluoma osa Kuusamon poronhoitoyhdistystä (kuva 1). Osa henkiin jääneistä evakuoituista poroista palasi keväällä ja kesällä 1940 entisille laidunmailleen uuden valtakunnanrajan taakse ennen kuin porot

1 Aikaisemmin Kuolajärven poronhoitoyhdistys

saatiin paimennukseen (PM 1948/4:56–59). Huomattava osa poroista oli lisäksi jäänyt evakuoimatta ja jäi kokonaan entisille laitumilleen Neuvostoliiton alueelle (PM 1940/2:14,15).

Uuteen tilanteeseen sopeutuminen ja jälleenrakennus ehdittiin jo aloittaa välirauhan aikana. Alueluovutusten vuoksi oli tehtävä uudelleenjärjestelyjä paliskuntajaossa. Sallan pohjoisesta paliskunnasta jääneet osat liitettiin osaksi Kemin-Sompion, Mikkolasta Alakitkan, Kallungista Käsmän ja Enojärvestä Oivangin paliskuntaa (PM 1940/3:49–50). *Poromies*-lehdessä poronhoitajia innostettiin petojen hävittämiseen sekä korostettiin viljelysvahinkojen ehkäisemistä erityisesti nyt kun Karjalan evakoillekin oli järjestettävä mahdollisuus maanviljelykseen (PM 1941/2:18–19).

Jatkosodan jälkeen vuoden 1944 alueluovutuksissa joko kokonaan tai osittain kadonneita paliskuntia olivat Paatsjoki-Suonikylä ja Petsamo (Petsamon poronhoitoyhdistys) sekä Kuolajärven pohjoinen paliskunta. Viimeksi mainitun alueista muodostettiin nykyinen Sallan pohjoinen paliskunta. Kun Kuusamosta ja Sallasta pakkoluovutettiin alueita Neuvostoliitolle, menetettiin samalla porojen esteitä 150 kilometriä. Rauhan jälkeen uuden aidan rakentaminen kesti pitkään ja näin poroja menetettiin edelleen Neuvostoliiton puolelle. Tämä hidasti poronhoidon nousua tällä alueella ainakin vuoteen 1949 saakka (Kortessalmi 2007, 390).

Suomen porokanta väheni romahdusmaisesti sotien seurauksena. Jo talvisodassa Sallan ja Kuusamon poroluku väheni 50 %. Petsamon poronhoitoyhdistys menetti kaikki poronsa ja laitumensa alueluovutusten mukana, Salla menetti sotien seurauksena 92 %, Kuusamo 85 % ja Kainuu 89 % poroistaan, kun taas Enontekiö selvisi 30 %:n ja Kittilä 32 %:n poromenetyksillä (Taulukko 1.). (PM 1947/4:39–40).

Taulukko 1. Poromäärät poronhoitoyhdistyksittäin Suomen poronhoitoalueella ennen sotia ja sotien jälkeen vuosina 1938–1939 ja 1946–1947 (PM 1947/4:39–40). Poronhoitovuosi 1938–1939 oli viimeinen vuosi ennen sotia, josta on olemassa tarkat poromäärät. Luvut eivät sisällä vasa- ja vasojia.

Sodan, vaikeiden sääolojen ja petojen yhteisvaikutukset

Sotavuosina poromäärän vähenemiseen oli syynä paitsi sotatoimet ja alueluovutukset, myös työvoimapula, mikä johtui poronhoitajien osallistumisesta sotatoimiin ja väestön evakuoimista (PM 1940/3:44). Työvoimaa olisi tarvittu esimerkiksi porojen paimentamiseen ja niiden ravinnonsaannin turvaamiseen talvilaitumilla sekä petoeläinten metsästyksen.

Pedot (sudet, ahmat, karhut, ilvekset, maakotkat, ketut ja korpit) ovat aina kuuluneet poronhoidon toimintaympäristöön aiheuttaen poromenetyksiä ja lisätyötä muun muassa petojen metsästyksen ja porojen suojelun vuoksi (Sippola 2005; Kainulainen 2011). Toisaalta 1900-luvun alussa petokannat pyrittiin aktiivisesti pitämään alhaisina: petoja jahdattiin ja tapettiin, niiden pesiä hävitettiin, niiden hävittämisestä maksettiin tapporahoja sekä valtion että useiden paliskuntien taholta (PM 1948/4:56–59; Turunen ym. 2017). Suuressa osassa poronhoitoaluetta ei siis ollut suuria petokantoja. Ennen sotavuosia *Poromies*-lehdissä kiinnitettiin erityistä huomiota tunturipaliskunnissa koettuihin susien aiheuttamiin poromenetyksiin sekä itärajan takaa saapuneiden susien ja karhujen aiheuttamiin tuhoihin (PM 1934/1:1–11; PM 1936/2:17–33; PM 1937/2:40–55; PM 1938/2:19–35; PM 1939/2:26–39). Sotavuosina petokannat kasvoivat metsästäjien vähyiden vuoksi ja harvensivat omalta osaltaan poromääriä:

”Petoeläimiä on huomattavasti, idästä on kulkeutunut ahmoja Rovaniemen alueelle asti” (PM 1943/2:19–26).

”Petoja on ollut paljon, etenkin susia poronhoitoalueen pohjois- ja itäosissa, Posiota myöten. Ahmoja ja ilveksiä on aiempaa enemmän” (PM 1944/2:27–36).

Sekä poronhoitajien kokemusperäinen tieto että tutkimukset ovat osoittaneet, että syvä tai kova lumi sekä myöhäinen lumen sulaminen ennakoivat suurta porojen talvikuolleisuutta ja alhaista vasa-tuottoa (Helle & Kojola 2008; Turunen ym. 2016). Erityisen vaikeita poroille ovat pitkät kovat pakkasjaksot yhdistettynä heikkoon

ravinnonsaantiin syvän lumen tai maanpintaan muodostuneen jääkerroksen vuoksi (Rasmus ym. 2014). Sulaan maahan sataneen lumen alle voi myös muodostua hometta jäkälään (Kumpula ym. 2000). Suomen poronhoitoalueella on koettu porokatoja vaikeiden talviolojen vuoksi 5–20 % poronhoitovuosista. Esimerkiksi Länsi-Lapin alueella ajanjaksolla 1893–1978 raportoitiin kuudesta katotalvesta: 1911–1912, 1935–1936, 1939–1940, 1948–1949, 1954–1955 ja 1967–1968 (Holster 1948; Helle 1980). Hätäruokintaan turvaututtiin jo tuolloin, kun lumiolosuhteet sitä vaativat. Vaikeiden lumiolosuhteiden aikaan porojen ravinnonsaantia avustettiin karistelemalla loppoa puista, avustamalla poroja jäkälän kaivamisessa, siirtämällä poroja hakkuualueille tai hakkaamalla poroille luppokaskia. Tunturipaliskunnissa porot vietiin tuntureilla sellaisin kohtiin, joista ne saavat ravintonsa (PM 1943/1:9; Turunen & Vuojala-Magga 2013; 2014).

Ennen talvisotavuotta oli koettu poroille epädulliset talvet 1935–1936 ja 1937–1938 (PM 1941/3:50–52; PM 1943/1:5–6). Talvi 1939–1940 oli jälleen poroille erittäin vaikea, eikä totuttomilla miehillä ollut ”kokemuksen opettamaa ennakkovaistoa ja tilanteen kehityksen seuraamis-kykyä pahan talven tuottamien kuolon vahinkojen estämiseksi” (PM 1941/3:50–52). Poroja kuoli paljon keskisellä ja eteläisellä poronhoitoalueella ravinnon ja paimennuksen puutteeseen ja pakkasten heikentäminä (PM 1940/3:46–47):

”Liian kovat pakkaset. Kaivuu oli huono, aivan olematon. Pohja oli jäätikkönä. Työt jäivät suorittamatta. Poroja kuollut nälkään hoidon puutteesta. Ei ole vasa näkynyt juuri ollenkaan” (TK, Suomuvuoma-Vilma, Sallan poronhoitoyhdistys, 1939–1940).

”Tarttuvia tauteja ei ole esiintynyt. Kuolleisuus johtui kovista yhtäjaksoisista pakkasista, ravinnon puutteesta ja hoitamattomuudesta. Otaksuttavasti vasat syntyessä kuolivat emojen heikkouden takia” (TK, Itäkemijoen poronhoitoyhdistys, 1939–1940).

Maan jäätymistä syksyllä seuranneet pakkaset ja porojen ravinnon saannin vaikeutuminen heikensivät poroja niin, että vasat ja urosporot menehtyivät ensimmäisenä. Talven kato vaikutti myös

seuraavaan vuoteen niin, että suuri osa kantavista emistä synnytti vasansa kuolleena tai niin heikkona etteivät ne selvinneet, mistä seurasi melkein täydellinen vasakato. Näin ollen porokannan heikkene- miseen ja poromäärän vähenemiseen vaikuttivat sodan, vaikeiden sää- ja lumiolosuhteiden sekä heikkojen talvilaidunmaiden aiheuttamat yhteis- vaikutukset (PM 1943/1:5–6).

Myös evakuoitialeuilla poromenetykset olivat suuria vuosina 1939–1940, sillä sielläkin jäkälä oli jään peittämä ja poroja kuoli nälkään ja hoidon puutteeseen. Vaikka talven 1939–1940 kaltaista katoa ei muina sotatalvina koettukaan, pakkasten koettiin heikentävän porojen elinmahdollisuuksia myös talven 1940–1941 aikana (PM 1941/1:2–3). Epädullinen talventulo vaikeutti porojen selviytymistä myös talvella 1942–1943 ja aiheutti tarvetta hätäruokinnalle (PM 1943/2:19–26).

”Viime syksyn epädullinen talventulo jäätii lumen ja jäkälä jäi niin lujan hangen ja jääpeitteen alle, että sitä oli mahdoton saada ruoakseen” (PM 1943/1:7)

”Eläimet ovat pyrkineet länteen ja etelään, porojen turvat ovat olleet Lapin erotuksissa keltaisia. Sulaan maahan satoi koko läänin alueella paljon lunta, muodostui jäkälähometta, ja pakkaset ryydyttivät naavan, eläimet laihtuivat ja liikehtivät.” (PM 1943/1:9)

Kumuloituvat vaikutukset ulottuivat myös maatalouteen. Porot liikkuivat tavallista laajem- malla alueella talven 1942–1943 aikana, jolloin ne ravintoa etsiessään vahingoittivat viljelyksiä. Porojen aiheuttama nurmikasvustojen vahingoit- tuminen (Aikio 2013, 32) ja sitä seuranneet talvi- tuhot olivat sitäkin harmittavampia, kun epädul- lisen kesän 1942 jälkeen ravintoa ei riittänyt kunnolla edes kotieläimille. Työvoimapula vaikeutti näidenkin vahinkojen ehkäisemistä.

Poronhoidon merkitys kriisiaikana

Sota-aikana arvoa annettiin sekä porojen että poromiesten panokselle. Poromiesten hyvä fyysinen kunto sekä heidän tottumuksensa kulkea kesäisin soilla ja talvella kovissa pakkasissa ja lumessa tietömiä taivalten takana olivat ominai- suuksia, joita sodan aikana tarvittiin rintamalla

Suomalainen poronhoitaja ja sotilaita lumipuvuissaan helmikuussa 1942. Kuva: Lapin maakuntamuseo / Mungai Hannes.

(PM 1941/3:47–48). Poromiesten kykyä suunnistaa ilman karttaa ja kompassia tarvittiin partio- tehtävissä ja monissa muissa liikkuvissa taistelutehtävissä. Myös heidän aloitteellisuuttaan arvostettiin. Suoranaisen taisteluun osallistumisen lisäksi poromiesten oli kyettävä pelastamaan rajan läheisyydessä laiduntaneet porokarjat

”...puhumattakaan niistä poromiehistä, jotka ovat loistavasti suorittaneet rintamalinjoilta porojen siirtoja, joka tehtävä suoritettiin lentokoneiden syytäessä usein konekivääreistään kuulasuuhkuja niin porolaumoja kuin yksityisiä poromiehiäkin kohden.” (PM 1940/2:15)

Savukosken, Sallan ja Kemijärven miehistä muodostettiin ”Sallan pataljoona”, jonka runkona olivat sikäläiset poromiehet. Tämä taisteluyksikkö tuli kuuluisaksi Sallan rintamalla. Petsamon rintamalla taistelleet pataljoonat oli puolestaan koottu petsamolaisista ja inarilaisista poromiehistä. Suomussalmen ja Kuhmon rintamalla taisteli Sodankylän, Länsi-Lapin sekä itäisen ja eteläisen

poronhoitoalueen poromiehiä (PM 1941/3:47–48). Rintamalla kaatui useita satoja poromiehiä. Myös saksalaisten sotilaiden sijoittamat miinat aiheuttivat Lapin sodan aikana ja sen jälkeen kuolemantapauksia ja vammautumisia. Miinoihin meni myös paljon poroja (Virkkunen 2014, 54). Osa poromiehistä kotiutettiin rintamilta vasta sodan loputtua, viimeistään Lapin sodan päätyttyä (Lehtola 1994).

Porotalouden merkitys väestön lihavarastona on ollut suuri kriisien aikana, sillä sekä ensimmäisen että toisen maailmansodan aikana saatiin porokantaa alentamalla huomattavasti lihaa kulutukseen (PM 1941/2:18–19; PM 1944/1:3–5; PM 1954/5:121–123). Porot olivat ravintovarasto, jolla ehkäistiin nälkää ja nälkäkuolemia. Poronhoitovuosina 1939–1945 teurastettiin pakko-otoin ja muutoin kansalaisten ravinnoksi noin 220 000 poroa (PM 1954/5:121–123). On laskettu, että tällöin säästettiin pakkoteurastukselta yli 88000 lehmää, joista saatiin pitkäksi aikaa maitoa ja

vasikoita, ja niiden tuottamalla lannalla voitiin lisätä maanviljelyn tuottoa (PM 1948/4:56–59; PM 1954/5:121–123). Nautamäärien pudottaminen alhaiseksi olisi johtanut koko maataloustuotannon pienenemiseen. Poronlihan ja -taljojen luovutusvelvollisuus määrättiin vuosina 1939–1940–1945–1946. Vaikka poroja määrättiin teurastettavaksi suhteettoman paljon, toteuttivat poronhoitajat annetut määräykset joka vuosi sataprosenttisesti (PM 1943/3:34–35; PM 1944/3:50–52; PM 1947/4:39–40; PM 1954/5:121–123)

Luovutusteurastusten lisäksi erotusaidoilla myytiin lihakortteja ja rintamalinjojen läheisyydessä ammuttiin ravinnoksi huomattavat määrät eläimiä. Rajaseudulla laiduntavat porokarjat muodostivat merkittävän muonareservin myös armeijalle. Muonareservin kuljettamiseen käyttöpaikalle ei tarvinnut kuljetusvoimaa eikä kulkuneuvoja, vaan porotokka tuotiin yksikköjen muonanjakelupaikkaan teurastettavaksi. Poronliha oli sopivaa ruokaa erämaissa majaileville joukko-osastoille ja teurastettujen eläinten verikin saatettiin hyödyntää (PM 1939/6:94–95; PM 1964/5:5–7; PM 1967/3:8–9).

Poroista saatiin myös arvokkaita varusteita: poronnahkaiset peskit, pöykkyrit, nutukkaat, makuualustat ym. keveinä ja kylmältä tehokkaasti suojaavina olivat arvokkaita sotilaille (PM 1939/6:94–95). Poronjalostusyhdistys toteutti yhdessä Suomen Punaisen Ristin Lapin läänin Avustustoimikunnan kanssa taljakeräyksen kaikkien Lapin läänin paliskuntien kesken poronahkaisten varusteiden hankkimiseksi rajavarti-joille (PM 1964/5:5–7). Tavoitteena oli kerätä sekä valmiita vaatteita ja jalkineita että tarkoitukseen sopivia poron taljoja. Kun kutakin sataa poroa kohden luovutettiin neljä taljaa, oli keräyksen kautta mahdollista saada esimerkiksi vuonna 1939 noin 6500 taljaa, kun poroja oli arviolta 171 429 kpl.

Poroilla oli talvisessa huoltotoiminnassa erittäin suuri merkitys (PM 1939/6:94–95). Ajoporojen käyttö oli edullista tietömissä erämaissa ja tunturi- maastoissa, jonne teiden raivaaminen moottoriajoneuvoille oli vaikeaa (PM 1964/5:5–7). Pororaidoille ei tarvinnut raivata metsään tienreikiä, eikä

vaikeakulkuisia maastoja tarvinnut kiertää. Poroa käytettiin muun muassa viesti- ja partioajokkina sekä kolonnajuhtana. Erityisesti hajallaan olevien yksikköjen huollossa kulkuneuvot voitiin korvata poroilla. Pitemmälle vihollisen selustaan tehdyt tiedustelu- ja tuhoamispartiot varustettiin poroilla, joiden tehtävänä oli kuljettaa varus- ja muonavarastoa. Rasittuneimmat miehet saivat levätä poron kyydissä. Poroista koostuva äänetön huoltokolonna oli lentotiedustelussakin vaikeammin havaittava kuin esimerkiksi hevosista koottu huoltokolonna, joka värinsä ja liikehtimisensä puolesta sopi maastoon huonommin kuin porokolonna. Poromiehet toimivat porojen ajajina ja hoitajina, sillä he olivat tottuneita käsittelemään niitä vaikeimmissakin tilanteissa. Poroille ei tarvinnut varata erikseen rehuja, kun taas hevosille niitä jouduttiin tuomaan jopa 100 km päästä (PM 1939/6:94–95; PM 1964/5:5–7). Esimerkiksi Luton rintamalla oli palveluksessa 500–750 ajo- ja kantoporoa.

”Yksi vankkatekoinen poroajokki voi vahvassakin lumessa hiihtomiehen nopeudella kulkien kuljettaa vähintään neljän miehen varusteet ja viikon muonan näille mukaan.” (PM 1939/6:94–95.)

Poronhoito ja jälleenrakennusaika

Poromiehiä alkoi palata evakosta paliskuntiinsa jo lokakuussa 1944 Lapin sodan vielä jatkuessa (PM 1945/1:9–10).

”Syksyllä 1944 lokakuulla ensimmäiset poromiehet palasivat evakosta paliskunnilleen. Silloin täällä töröttivät pelkät rauniokasat ja susi yöasennon nuotion kuuluvilla ulvoi. Kuolleiksi ammuttujen ja mädänneiden pororuhojen ja taljojen kasoja paliskunnilta löytyi ehtimiseen.” (PM 1946/1:7–12.)

Vuoden 1944 loppuun mennessä noin 1000 poromiestä oli palannut paliskuntiinsa (PM 1945/1:3–7).

Sodan päätyttyä huhtikuussa 1945 väestön palatessa arvioimaan menetyksiä ja aloittamaan jälleenrakennusta, poronhoitajatkin ryhtyivät hakemaan vähentyneitä porokarjojaan metsistä ja tuntureilta. Menetysten tarkka arviointi heti sodan

jälkeen oli vaikeaa, sillä vaikka talvi 1944–1945 oli ollut keskimääräistä helpompi ja poronhoitotyöt siksi saatu poromiesten vähydestä huolimatta järjestymään kohtalaisesti, ei porojen haku- ja hoitotyötä voitu suorittaa kovin tarkoin. Evakoiden palautukset Lappiin jatkuivat vuoden 1947 loppuun saakka. Luovutetulla alueella Petsamossa asuneet koltat asetettiin Näättämojoen alueelle, missä he jatkoivat poronhoitoelinkeinoaan (PM 1949/3:43,44–46; Länsman 2000, 67). Esimerkiksi suonikyläläisten poronhoito elpyi vähitellen valtion ja yksityisten lahjoitusten turvin. Muddusjärven paliskunnan osana heidän oli sopeuduttava suomalaisen paliskuntajärjestelmän mukaiseen poronhoitoon (Länsman 2000, 67).

Sodan päätyttyä poronhoidon merkitys oli suuri metsätaloudessa ja hävitetyin Pohjois-Suomen jälleenrakennuksessa. Poro oli edelleen tarpeellinen sekä kuljettamisessa että ravintona, kun tiet olivat rikkoutuneet eikä muuta lihaa ei ollut saatavissa. Ilman poroa puut olisivat jääneet kaatamatta, ajamatta ja uittamatta. Poronhoito oli Lapissa merkittävä tulonlähde ja työllistäjä etenkin talvi-aikaan (PM 1950/3:54–56; PM 1954/5:121–123).

Porolinkeinoon tilanne oli sotavuosien aikana ollut vaikea. Poronhoito oli luovuttanut runsaan liha- ja taljämäärän kansalaisten käytettäväksi. Poronhoitotyöt olivat osittain jääneet tekemättä. Ammattityövoiman puutteesta johtui, että porojen teurastukset olivat viivästyneet ja hidastuneet, porot hajaantuneet, niitä oli kadonnut ja ne olivat aiheuttaneet vahinkoja tehdylle heinälle. Sotien aikana ei voitu lisätä porojen lukumäärää, tähtäimenä oli ollut korkeintaan vain silloisen määrän säilyttäminen: ”Parempi viisi viljalla kuin kuusi näljällä” (PM 1943/1:5–7). Erityisesti heikompia poroyksilöitä oli joutunut runsain määrin teuraaksi, mikä oli paitsi auttanut elintarvikehuoltoa myös parantanut jäljelle jääneen porokarjan laatua. Poikkeustilanne oli vaikuttanut myös porotuotteiden markkinoihin. Elintarviketuotannon vaikeutumisen ja maahan tuonnin supistumisen johdosta oli ollut pakko kiinnittää huomiota aiemmin vähäarvoisina pidettyjen teurastuotteiden, kuten veren ja elinten talteen ottamiseen ja esim. poronmakkaroiden valmistamiseen (PM 1940/3:48).

Vaikka sodan päättyessä vuonna 1945 todettiin yli puolen porokarjasta tuhoutuneen, vuodelle 1945–1946 määrättiin poronomistajille vielä poronlihan ja taljoiden luovutusvelvollisuus (1947/4:39–40). Tämä edelleen pienensi porokantaa. Vuonna 1946–1947 poronhoitajat teurasivat vähemmän kuin mitä oli pakkoteurastuksiin ja omaan kulutukseen teurastettu edellisenä vuotena. Poronhoitajat halusivat voimakkaasti kohottaa talouttaan ja lisätä tuotantoa normaaliolojen palautuessa. Poronlihan hinnat kohosivat 100 % kun verrattiin pakkoteurastuksen ja hintasäännöstelyn vuotta (1945–1946) sitä seuranneeseen ensimmäiseen vapautettuun poronhoitovuoteen (1946–1947) (PM 1947/4:39–40).

Myös Suomen Poronjalostusyhdistys työskenteli poromäärien lisäämisen puolesta, jotta ne saataisiin kasvatettua sotaa edeltävälle tasolle (PM 1948/5:67). Joissakin paliskunnissa poroluvut saatiin nostettua ennen sotaa olleisiin lukemiin jo poronhoitovuoden 1948–1949 aikana. Näillä alueilla nopean toipumisen arveltiin johtuvan poronhoidolle suotuisten sääolosuhteiden sekä alhaisen poromäärän vuoksi parantuneista laituimista (PM 1950/2:23–43). Vuoteen 1952 mennessä porotalous oli toipunut sodasta niin, että useimmat paliskunnat olivat saavuttaneet vuoden 1939 porolukunsa (PM 1952/4:67). Vuoteen 1955 mennessä maan porokannan arvioidaan elpyneen kokonaan sodan tuhoista (Kortessalmi 2007) ja silloiset suurimmat sallitut paliskuntien poromäärät ylitettiin monin paikoin (PM 1956/1:3–4). Itärajan paliskuntien poromäärät jäivät pisimpään alle suurimpien sallittujen poromäärien, sillä ne menettivät sotien yhteydessä miltei kaikki poronsa. Pienen siitoseläinkannan lisäksi puuttuva raja-aita vaikeutti tilannetta useita vuosia. Pohjoisen Sallan tilanne pysyi vaikeana pisimpään (PM 1956/1:9–11).

Alueita Neuvostoliitolle menettäneitä paliskuntia yhdistettiin naapuripaliskuntiin. Sotien päätyttyä esteidan puuttuminen uudelta itärajalta haittasi alueluovutusten piiriin joutuneiden paliskuntien porotalouden vakaannuttamista pitkään (PM 1940/3:49–50). Suomen Poronjalostusyhdistys neuvotteli Suomen Moskovassa olevan läheystyön välityksellä neuvostoviranomaisten kanssa

Kolttsaamelainen poroineen ja sotilasjoukko, joista ainakin yksi on saksalainen sotilas jatkosodan aikaan (1941–1944). Kuva: Lapin maakuntamuseo.

rajan yli menneiden porojen palauttamisesta (PM 1946/2:25–32; PM 1947/1:7). Sodan jälkeen paliskunnat anoivat tuhoutusta ja rikutusta sekä Neuvostoliitolle luovutetulle alueelle joutuneesta aidasta korvauslain edellyttämää korvausta. Raha-korvausta ei kuitenkaan maksettu (PM 1948/5:65–67). Vuoden 1956 *Poromies*-lehdessä todettiin, että aitoja on rakennettu ja rakennetaan Suomen Neuvostoliiton vastaisella rajalla, mutta rahapulan vuoksi on rakentaminen kuitenkin jäänyt kokonaisuutena vähäiseksi (PM 1956/1:9–11).

Poronhoitajien ja poronhoidon hallinnon keskuudessa vallitsi ajatus siitä, että lihankulutuksen kasvaessa olisi kansantaloudellisesti järkevämpää panostaa porotalouteen kuin lähteä kasvatamaan teuraskarjaa kalliisti rakennetuissa navetoissa korjatuilla ja mahdollisesti vielä ulkomailta hankituilla rehuilla. Poronhoidon tutkimus ja neuvontatyö käynnistyivät hitaasti sodan jälkeen, sillä valtion myöntämä tuki poronhoidon kehittämistyöhön oli alhainen. Poromäärien pienuus ja epäedulliset talvet olivat esteenä valinnan suorittamiseen poronjalostuksessa, eikä suuriin teuras-tuksiin ollut mahdollisuuksia (PM 1955/4:84). Nuoria siitosporoja siirrettiin vähemmän kärsineiltä alueilta paljon kärsineille alueille. Suomen Poronjalostusyhdistys teki heti sotien jälkeen aloitteen maatalousministeriölle porotaloudellisen tutkimus- ja jalostusaseman perustamiseksi Lapin lääneihin, jotta porotalous saataisiin kasvuun. Tähtäimessä oli porotalouden kannattavuuden parantaminen muun muassa jalostuksen, kesälaitumien entistä tehokkaamman hyväksikäytön sekä porotuotteiden markkinoinnin kehittämisen avulla (PM 1945/1:2–3; PM 1947/1:1–2; PM 1952/5–6:83–87).

Elinkeinon jälleenrakennus ei sujunut ongelmitta entisellä sotatoimialueella. Tavanomaisten poronhoitotöiden lisäksi porokarjoja oli aktiivisesti kasvatettava ja jalostettava. Poronhoitotapoja oli uudistettava. Petokannat olivat kasvaneet sotavuosina ja petojen metsästystä tehostettiin (PM 1946/1:1–5; 7–12; 1948/4:56–59; Turunen ym. 2017). Käyttöön otettiin muun muassa myrkkysyötit, ja susijahteja järjestettiin tunturialueilla jopa lentokoneella (PM 1947/4:33–34; PM 1949/1:6–7). Ammattityövoiman puute jatkui

sotien jälkeenkin ja huomioitava oli myös evakuoinnissa kärsineen porokoirakannan vahvistaminen (PM 1948/3:39). Miinavaara ja porojen sekä poromiesten menetykset miinoihin olivat suurimpia Sallan, Oraniemen, Lapin ja Ivalon paliskunnissa (PM 1947/4:39–40; Virkkunen 2014).

Jälleenrakennuskaudella haasteita porotaloudelle asettivat jo ennen sotia alueelle levinnyt uudisasutus ja maanviljelyn yleistyminen porojen laidunalueilla kuten soilla (PM 1936/3:49–50; PM 1950/1:3–4). Poronhoidon ja maatalouden ristiriidat kärjistyivät sodan jälkeen toteutetun asutus- ja pellonraivaustoiminnan seurauksena. Hyviä porolaitumia menetettiin viljelysmaiksi (Kortesalmi 2007, 392). Vuosina 1950–1964 poronhoitoalueen peltopinta-ala oli kasvanut entiseen verrattuna 95 %, mikä vähensi porolaitumia ja lisäsi porojen aiheuttamien viljelys- ja heinävahinkojen määrää. Näistä syntyviä ristiriitoja ehkäistiin muun muassa viljelysten suoja-aitauksilla, karkotusainekokeiluilla ja eläinten viljelyksiltä teurastamisella (PM 1952/4:67).

Pohjois-Sallan porotalouden jälleenrakennus

Sallan pohjoisessa paliskunnassa (nykyään Pohjois-Salla) poroja oli sotavuosien jälkeen hyvin vähän (Kuva 1; Taulukko 1.). Keväisin jatkettiin vanhaa hihnavasotusperinnettä, jotta porot säilyisivät pedoilta ja vasat saataisiin merkkiin (TK, Sallan pohjoinen, 1948–1949–1959–1960). Porokarjat olivat pieniä, minkä vuoksi laitumet koettiin pitkään hyväiksi. Pienten porokarjojen kasvattamiseksi oli hankittava siitosporoja. Niiden hankinta oli hidasta: ensin, koska osakkaat eivät olleet halukkaita ostamaan siitosporoja ennen kuin rajaidat olivat kunnossa (TK, Sallan pohjoinen 1949–1950), ja myöhemmin osakkaat eivät saaneet ostettua kylliksi siitosporoja (TK, Sallan pohjoinen 1950–1951).

Itärajan esteaidan puute hidasti kannattavan porotalouden kehittymistä paliskunnassa.

”Raja-aidan rakentamisesta on paliskunta tehnyt päätöksen ja päättänyt sen rahoittamiseksi kääntyä valtiiovallan puoleen sillä raja-aita on suureksi osaksi rikottu sodan aikana, käyttämällä sitä teiden lähettyvillä polttopuiksi. Ilman raja-aitaa palkivat porot niin laajalla alueella, että niiden kokoaminen ja paimentaminen tekee koko porotalouden kannattamattomaksi.” (TK Sallan pohjoinen 1949–1950.)

Porojen pysyminen paliskunnan alueella oli useita vuosia epävarmaa myös naapuripaliskunnan, Kemin-Sompion raja-aidan puuttumisen vuoksi. (TK Sallan pohjoinen 1948–1949; 1949–1950; 1950–1951). Alkuun poroja jouduttiin vuosittain hakemaan Kemin-Sompion erotustilaisuudesta omalle alueelle talvipaimennukseen.

”Ne porot mitkä paliskunnan osakkaat omistavat, kootaan Kemin-Sompion paliskunnan erotustilaisuuksiin. Kun paliskuntien välistä raja-aitaa ei ole, juoksevat porot Kemin-Sompion paliskunnan alueelle, josta ne on hankittu ja jossa ne ovat tottuneet palkimaan.” (TK, Sallan pohjoinen, 1949–1950.)

Lisääntyneen petokannan koettiin heti sodan jälkeen vaikeuttavan poronhoitoa, mutta aktiivisella toiminnalla pedot hupenivat:

”Petoeläimet pääsivät sodan aikana lisääntymään moninkertaisesti, joten ne olivat uhkana vähäisille poroillemme. Kuluneena talvena kuitenkin tapahtui käänne parempaan päin. Korkean tapporahan johdosta petoja metsästettiin ahkerasti ja saatiin myös kaadettua huomattavasti.” (TK, Sallan pohjoinen, 1948–1949.)

”Paliskunnan alueella ei ole huomattavammin enää esiintynyt petoja.” (TK, Sallan pohjoinen, 1950–1951.)

Suomen porotalouden arvioidaan elpyneen sodan tuhoista vuoteen 1955 mennessä (Kortesalmi 2007). Ko. vuoden *Poromies*-lehti toteaa Pohjois-Sallan tilanteesta seuraavaa:

”Sallan pohjoisen paliskunnan poromiehet saivat aikoinaan valtiolta lainaa ja avustusta siitosporojen hankkimista varten. Porokarjansa menettäneille poronomistajille myönnetty lainat ja avustukset ovat tulleet hyvin sijoitetuksi...jos ei mitään kummempia satu, on Sallan porokanta muutaman vuoden kuluttua korkeimmassa sallitussa määrässä.” (PM 1955/1:10–11.)

Sallan pohjoisen paliskunnan toipuminen vei siis muuta poronhoitoaluetta muutaman vuoden pidempään, mutta 1950-luvun loppua kohden alueella päästiin taas normaaliin poronhoitorytmiin. Porokarjat kasvoivat, poroja koottiin erotukseen ja talvipaimennukseen, toimitettiin hihnavasotus ja vasojen merkintä, viljelyksiä varti-oimalla estettiin vahinkoja, pidettiin jopa teuras-tuskurssi (TK Sallan pohjoinen 1954–1955) ja aloitettiin jalostustoimintaa valikoimalla parhaita hirvaita siitoshirvaiksi (TK Sallan pohjoinen 1956–1957–1959–1960). Siitosporoja ostettiin vielä poronhoitovuoden 1955–1956 aikana Kemin-Sompion paliskunnalta. Porotuotteiden kauppa ei Sallan pohjoisessa paliskunnassa käynnistynyt ennen poronhoitovuotta 1954–1955. Tähän asti porokarjoja pyrittiin kasvattamaan, ja vähät teurastetut porot käytettiin osakkaiden omissa talouksissa. Poronhoitovuonna 1958–1959 myyntiä harjoitettiin jo useille välittäjäliikkeille sekä yksityisille kuluttajille.

Pohdintaa

Poromies-lehtien kirjoitukset ja Poronhoitoyhdistysten toimintakertomukset kertovat sota-ajan rankoistakin kokemuksista, kuinka monet sadat poronhoitajat menettivät sodassa kotinsa, poronhoitoalueensa ja osan porokarjaansa. Monet pienten porokarjien omistajat menettivät koko karjansa. Sotavuosien ankarat luonnonolot vaikeuttivat poronhoitoa entisestään. Poronhoi-dolla oli kuitenkin suuri merkitys koko kansalle ja armeijalle, sillä poroja käytettiin ruokana ja kuljetuksessa, mikä mahdollisti muiden resurssien sääs-tämisen ja armeijan toimimisen tietömillä taipaleilla.

Jälleenrakennusaikana Pohjois-Suomen yhteis-kunta muuttui rajusti. Poronhoitoalueelle asutettiin paljon ihmisiä ja perustettiin asutus-tiloja, jotka olivat usein niin sanottuja kylmiä tiloja, joille piti raivata peltoa (Kietäväinen 2009, 21). Näin maanviljely levisi porojen laidunmaille aiheuttaen ristiriitoja porotalouden ja maata-louden välille. Nämä ristiriidat ovat paikoin jatkuneet näihin päiviin, vaikka tilojen määrä on vähentynyt ja pelloilta korjataan poroille heinää.

Myös laajat metsänhakkuut (Parpola & Åberg 2009) liittyen sotakorvausten maksuun Neuvostoliitolle vaikeuttivat porojen laidunnusta. Poronhoidon toimintaympäristö muuttui peruuttamatomasti muiden elinkeinojen vallatessa alaa.

Ristiriitojen ehkäisy pakotti poroelinkeinoakin kehittymään ja muuttumaan. Esimerkkinä tästä on poronlihajäädyttämön hankkiminen, joka mahdollisti porojen teurastuksen syksyllä niiden ollessa painavimmillaan – mutta toiminta säästi samalla myös talvisia jäkälälaitumia sekä hupe-nevia vanhojen metsien luppolaitumia ja vähensi riskiä viljelyvahingoille (PM 1952/4:67).

Kun Pohjois-Suomen jälleenrakennuksesta oli selvitty, alkoi 1960-luvulla yhteiskunnan vaurastumisen ja teknistymisen myötä muutosten vyöry, joka ulottui myös porotalouteen (Kortesalmi 2007, 396). Evakkoajan arvioidaan vaikuttaneen Lapin elinkeinopohjan muutoksiin. Omavaraistalouden arvot saivat siirtyä ja niiden sijaan tuli rahatalous (Kietäväinen 2016, 35). Rahapalkkaa saattoi saada rakennustöissä. Lapin jälleenrakennus, rakennuskannan uudistamisen sekä teiden, puhelin yhteyksien, ja poroaitojen rakentaminen tarjosivat kausiluonteista työtä. Pääelinkeinot ja ammatit eriytyivät parissa vuosikymmenessä ja esimerkiksi 1960-luvun lopulla palkka- ja yritystuloja oli 77 % saamelaistalouksistakin (Lehtola 1994; Länsman 2000, 70).

Osalla poronhoitajista oli jo ensimmäisen maailmansodan ajoilta kokemusta sodasta toipumisesta. He muistivat nämä kriisiajat vielä toisen maailmansodan aikoina (PM 1935/2:47). Kokemus elinkeinon noususta ja kehityksestä kriisiajan jälkeen vahvisti tulevaisuuden uskoa tälläkin kertaa. Poronhoito joutui monilla alueilla nousemaan jaloilleen hyvin heikoista olosuhteista käsin.

Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä mahdollisuus uusiin sotiin ja muihin koko yhteiskuntaa ja sen huoltovarmuutta koskettaviin kriiseihin tunnustettiin ja asiaa pidettiin esillä myös *Poromies*-lehdessä (PM 1954/5:121–123; PM 1964/5:5–7). Ajatukset, joita poronhoitajat esittivät kriisiajoista toipumiseen toisen maailmansodan jälkeen, ovat edelleen ajankohtaisia. Epävakaassa maailmanpoliittisessa tilanteessa varautuminen erilaisista

kriiseistä selviytymiseen lienee viisautta. Porotalous on edelleen elinvoimainen elinkeino, joka pitää pohjoista asuttuna. Se on osa pohjoisen elinkeinojen moninaisuutta ja moniammatillisuutta ollen tärkeä puskuri mahdollisten uusien kriisien aikana (Soppela & Turunen 2017).

Kiitokset

Kiitämme FT Tuula Tuiskua ja FM Jussi Kämäräistä arvokkaista kommentista käsikirjoitukseemme. Kiitämme myös Kari Viertolaa karttakuvan (kuva 1.) piirtämisestä. Hyvästä yhteistyöstä haluamme kiittää Paliskuntain yhdistystä. Valokuvat ovat peräisin Lapin maakuntamuseon kuva-arkistosta.

Lähteet

- Aikio, Pekka 2013. Sompion poronhoidon haasteet. Teoksessa: Borg, Pekka (toim.). Koilliskaira: erämaan ääni, vapauden kaipuu. Suomen ympäristösuunnittelu Oy, Kirkkonummi. 29–39.
- Alapuro, Risto 1983. Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa: Valkonen, Tapani, Risto Alapuro, Matti Alestalo, Riitta Jallinoja & Tom Sandlund (toim.). Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenneteollistumisen aikana. WSOY, Helsinki. 36–101.
- Heikkinen, Hannu 2006. NeoEntrepreneurship as an adaptation reindeer herding in Finland. *Nomadic Peoples* 10, 187–208.
- Heikkola, Leena & Kaija Hiilivirta 1983. Lapin jälleenrakentaminen. Lapin Kansan Kirjapaino. Rovaniemi.
- Helle, Timo 1980. Laiduntilanteen muutokset ja riskinotto Suomen poronhoidossa. Lapin tutkimusseuran vuosikirja XXI, 13–22.
- Helle, Timo P. & Lotta M. Jaakkola 2008. Transitions in herd management of semidomesticated reindeer in northern Finland. *Annales Zoologici Fennici* 45(2), 81–101. <http://dx.doi.org/10.5735/086.045.0201>
- Helle, Timo & Ilpo Kojola 2008. Demographics in an alpine reindeer herd: Effects of density and winter weather. *Ecography* 31(2), 221–230. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0906-7590.2008.04912.x>
- Holster, K. 1948. Suopungin heittoja. *Poromies* 1948 (2), 21–23.
- Itkonen, Toivo Immanuel 1948. Suomen Lappalaiset. Osa 1. Suomen Lappalaiset vuoteen 1945. Osa 2. Poronhoito. WSOY, Porvoo.

- Jaatinen, Lauri 1984. Asutustoiminnan kausi. Teoksessa Linkola Martti & Ilmari Lehmusvaara (toim.). Lappi 2. Elävä, toimiva maakunta. Karisto Oy, Hämeenlinna. 87–133.
- Jokinen, Kimmo & Kimmo Saaristo 2002. Suomalainen yhteiskunta. WSOY, Helsinki.
- Kainulainen, Päivi 2011. Selvitys petojen aiheuttamien vahinkojen vaikutuksista poronhoidolle ja toimenpiteet pedoista aiheutuvien ongelmien ratkaisemiseksi. Lapin liitto. Rovaniemi.
- Kietäväinen, Asta 2009. Metsään raivatut elämänpolut: toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämäkertomuksissa. Acta Universitatis Lapponensis 158. Väitöskirja, Lapin yliopisto, Rovaniemi. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141040>
- Kietäväinen, Asta 2016. Tarina markkinatalouden tulosta poroelinkeinoon. Maaseudun uusi aika 24(3), 25–38.
- Kivimäki, Ville & Kirsi-Maria Hytönen (toim.) 2015. Rauhaton rauha Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950. Vastapaino, Tampere.
- Kortesalmi, Juhani J. 2007. Poronhoidon synty ja kehitys Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1149. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Kumpula, Jouko, Päivi Parikka & Mauri Nieminen 2000. Occurrence of certain microfungi on reindeer pastures in northern Finland during winter 1996 – 97. Rangifer 20(1), 3–8. <http://dx.doi.org/10.7557/2.20.1.1477>
- Laitinen, Erkki 1995. Vuoden 1945 maanhankintalain synty, sisältö ja toteutus. Teoksessa Laitinen, Erkki (toim.). Rintamalta raiviolle. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä. 52–138.
- Lehtola, Veli-Pekka 1994. Saamelainen evakko. City-Samit. Helsinki.
- Lämsä, Tarja 2000. Kaldoaivin erämaa-alueen asutus- ja elinkeinohistoriaa. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja 126, Vantaa.
- Myllyniemi, Seppo 1982. Suomi sodassa 1939–1945. Otava. Helsinki.
- Nieminen, Mauri, Juhani Leppäluoto & Markku Pesu 1983. Tilastotietoja Suomen porotaloudesta. Poromies 5, 22–31.
- Parpola, Antti & Veijo Åberg 2009. Metsävaltio – Metsähallitus ja Suomi 1859–2009. Edita ja Metsähallitus, Helsinki ja Vantaa.
- Paulaharju, Samuli 1927. Taka-Lappia. Kirja, Helsinki.
- Rasmus, Sirpa, Jouko Kumpula & Jukka Siitari 2014. Can a snow structure model estimate snow characteristics relevant to reindeer husbandry? Rangifer 34(1), 37–54.
- Ruuttula-Vasari, Anne 2004. "Herroja on epäiltävä aina – metsäherroja yli kaiken": Metsähallituksen ja pohjoissuomalaisen kanssakäyminen kruununmetsissä vuosina 1851 – 1900. Acta Universitatis Ouluensis B 57. Väitöskirja, University of Oulu. Oulu, Finland.
- Sippola Anna-Liisa, Harri Norberg, Merja Renko, Katja Suopajarvi & Taru Sutinen 2005. Petovahinkojen sosioekonominen merkitys porotaloudelle Suomessa – loppuraportti. Arktisen keskuksen tiedonantoja 44. Rovaniemi.
- Soppela, Päivi & Minna Turunen 2017. Sopeutuuko porotalous kasautuvien muutosten paineessa? Teoksessa Tennberg Monica ym. (toim.). Barentsin alue muuttuu – miten Suomi sopeutuu? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31/2017: Helsinki. 68–85.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajarvi 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Turunen, Minna, Sirpa Rasmus, Harri Norberg, Jouko Kumpula, Ilpo Kojola & Tuomo Ollila. 2017 (tulossa). Porot ja pedot – kuinka poronhoidon sopeutuminen petoihin on muuttunut 90 vuodessa? Suomen Riista 2017.
- Turunen, Minna & Terhi Vuojala-Magga 2014. Past and present winter feeding of reindeer in Finland: herders adaptive learning of the practices. Arctic, 67(2), 173–188. <http://dx.doi.org/10.14430/arctic4385>.
- Turunen, Minna & Terhi Vuojala-Magga 2013. Porojen talviruokinta: luppouiden hakuusta tarharuokintaan. Suomen Riista 59, 86–99.
- Turunen, Minna T, Sirpa Rasmus, Mathias Bavay, Kimmo Ruosteenoja & Janne Heiskanen 2016. Coping with difficult weather and snow conditions: Reindeer herders' views on climate change impacts and coping strategies. Climate Risk Management 11, 15–36. <http://dx.doi.org/10.1016/j.crm.2016.01.002>.
- Ursin, Martti 1980. Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaissodan 1944–1945 jälkeen. Väitöskirjatutkimus. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi.
- Ursin, Martti 1984. Lapin tuho ja jälleenrakennus. Teoksessa Linkola Martti & Ilmari Lehmusvaara (toim.). Lappi 2. Elävä, toimiva maakunta. Karisto Oy, Hämeenlinna. 61–85.
- Virkkunen, Juhani 2014. Poromiehet miinojen uhrina. Poromies 5, 52–55.
- Waris, Heikki 1948. Suomalaisen yhteiskunnan rakenne. Otava, Helsinki.

Liite 1. Tutkimusaineisto

Poromies-lehti 1931–1967

- PM 1931/2:24–25. Poronhoidon laajuudesta (Alaruikka Y)
- PM 1934/1:1–11. Suomen Poronjalostusyhdistyksen toiminta vuonna 1933.
- PM 1934/2:41–42. Porolaiduntutkimukset
- PM 1936/2:17–33. Suomen Poronjalostusyhdistyksen toimintakertomus vuodelta 1935.
- PM 1936/3:49–50. Porotalous on kehittämisen arvoinen. (Lahtela MO)
- PM 1937/2:40–55. Kertomus Suomen Poronjalostusyhdistyksen toiminnasta v. 1936.
- PM 1937/5:91–94. Miten poronmistajan ja maanviljelijän edut ovat keskenään ristiriidassa ja voidaanko niitä sovittaa? (Alaruikka Y)
- PM 1938/1:4–5. Porotuotteidemme kaupan kehittäminen.
- PM 1938/2:19–35. Kertomus Suomen Poronjalostusyhdistyksen toiminnasta v. 1937.
- PM 1938/3:41–46. Poronhoidon ja maanviljelyksen välisen ristiriidan vähentäminen porojen vahingontekoa estävien suojalaitteiden suunnittelu- ja rakennusneuvonnan tehostamisella.
- PM 1938/3:56. Poronlihan vienti Saksaan.
- PM 1938/4:69–70. Oikeata yrittäjäuskoa poronhoitoon (Ailanko U)
- PM 1938/4:71–72. Sallan paliskunnassa on nykyisin 16000 poroa. Pitäjän pohjoisosassa vielä mahdollisuuksia poromäärän lisäämiselle (Alaruikka Y)
- PM 1938/5–6:83–86. Porotaloustuotannon kohottaminen.
- PM 1939/2:26–39. Kertomus Suomen Poronjalostusyhdistyksen toiminnasta v. 1938.
- PM 1939/6:94–95. Porotalouden merkitys valtakunnan puolustuksessa Pohjois-Suomen rajaseuduilla (Alaruikka Y).
- PM 1940/2:14. Porotalous ja jälleenrakentamistyö. (Alaruikka Y)
- PM 1940/2: 15. Poronhoito ja teurastus talvella 1939–40 (AAN).
- PM 1940/3:44. Sota ja jälleenrakennustyö (Lahtela MO)
- PM 1940/3:46–47. Porotalouden nykyhetken tilanteesta, (Alaruikka Y)
- PM 1940/3:48. Alkavana teurastuskautena huomioonotettavia seikkoja.
- PM 1940/3:49–50. Moskovan rauhassa päätettyjen alueluovutusten jälkeinen paliskuntien uudelleen järjestely ja uusi porosopimus.
- PM 1941/1:2–3. Porotkin kaipaavat hyvää huolenpitoa ja kunnollista hoitamista. (Lahtela MO)
- PM 1941/1:7–8. Porotalouden menetykset viime talvena ja porotalouden merkitys väestön lihantarpeen tyydyttäjänä. (Lahtela MO)
- PM 1941/2:18–19. Porotalouden merkitys (Lahtela MO)
- PM 1941/3:47–48. Poromiehet poroineen palkistaan puolustamassa (Alaruikka Y)
- PM 1941/3:50–52. Porotalouden sotavahinkoja helpottamaan (Lahtela MO)
- PM 1942/1:1–2. Poronomistajat, huolehtikaa porojen hoitamisesta!
- PM 1943/1:5–7. Suuntaviivoja nykyisestä ja tulevaisuuden vaatimuksista poronhoidossa. (KJH)
- PM 1943/1:7–8. Poromiehet. Nykyinen aika vaatii entistä tehokkaampaa toimintaa porojen aiheuttaman vahingonteon estämiseksi. (Lahtela MO)
- PM 1943/1:9. Porojen hätäruokinta.
- PM 1943/1:9–10. Poromies-porinoita.
- PM 1943/2:19–26. Kertomus Suomen Poronjalostusyhdistyksen toiminnasta 1942.
- PM 1943/3:34–35. Kertomus poronlihan ja porontaljojen luovutusvelvollisuuden täytäntöönpanosta Lapin läänin alueella teurastuskaudella 1942–1943. (Nivanto V)
- PM 1944/1:3–5. Porotalous maatalouden tukena ja turvana sotien aikana. (Lahtela MO)
- PM 1944/2:27–36. Kertomus Suomen Poronjalostusyhdistyksen toiminnasta 1943.
- PM 1944/3:50–52. Kertomus poronlihan ja porontaljojen luovutusvelvollisuuden täytäntöönpanosta Lapin läänin alueella poronhoitovuonna 1943–1944. (Nivanto V)
- PM 1945/1:1–2. Porotalous ja sota-aika (Lahtela, MO)
- PM 1945/1:2–3. Porotalouden jälleen rakentaminen (Alaruikka, Y)
- PM 1945/1:3–7. Suomen Poronjalostusyhdistyksen kertomus kahdeksannelta toimintavuodelta 1944.
- PM 1945/1:9–10. Poromies-porinoita (Niesta)
- PM 1946/1:1–5. Porotalous ja sen merkitys (Lahtela MO)
- PM 1946/1:7–12. Kertomus Suomen Poronjalostusyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1945.
- PM 1946/2:25–32. Porojen kulkeminen valtakuntain rajan yli.
- PM 1947/1:1–2. Porotalouden etu vaatii tehokasta porojen haku- ja hoitotehtävää sekä paliskuntien yhteistoimintaa (Lahtela MO)
- PM 1947/1:7. Neuvottelut itärajan taakse menneitten porojen takaisin luovuttamisesta. (Seppälä R)
- PM 1947/2:7–9. Poromiehiä haastateltu. Radioesitys 23.2 1947 klo 14.
- PM 1947/4:33–34. Susien tuhoamiseksi kaipaavat poromiehet tehokkaita myrkkysyöttejä (T Turja)
- PM 1947/4:39–40. Porotalouden sodanjälkeinen kehitys (Alaruikka Y)

- PM 1948/3:39. Uusi porokoirakanta Karjalan karhukoiraista? Nykyistä porokoirakantaamme ovat sekä evakuointi että penikkatauti suuresti heikentäneet.
- PM 1948/4:56–59. Poro on pulasta pelastanut (Lahtela M)
- PM 1948/5:65–67. Itärajan poroesteiden rakentaminen, peruskorjaaminen ja kunnossapitäminen. (Kariniemi V)
- PM 1948/5:67. Alustus poromäärien lisäämisestä
- PM 1949/1:6–7. Lisääntyneen susikannan tuhoamiseksi suunnitellaan ”käsivarteen” suurta susijahtia. Mukana tulisi olemaan lentokone, radiopartioita, yhteistoimintaa Norjan kanssa, aika maaliskuussa.
- PM 1949/3:43. 600–800 vaadinta lisää koltille, jolloin heistä tulee omillaan eläviä. Koltat ovat yritteliäitä ja ahkeria poronhoitajia. (Alaruikka Y)
- PM 1949/3:44–47. Yhteiskunta on pitänyt hyvää huolta vähäisestä kolttaheimon sirpaleesta. Suonikylän koltat saaneet uuden kotiseudun Inarinjärven pohjoispuolella, kauniin Näätämon vesireitin varrella (Kuusela K)
- PM 1950/1:3–4. Luonnonniittyjen vapauttamisesta porojen käyttöön vastikemaan raivaamisen avulla (Lahtela MO).
- PM 1950/2: 23–43. Kertomus Paliskuntain yhdistyksen toiminnasta ajalla 6.10.48–31.12.49.
- PM 1950/3:54–56. Porotalouden kehittämisen tärkeimmät tekijät. (Alaruikka Y)
- PM 1952/4:67. Poronhoidon kehittämisen viitoitusta (Alaruikka Y)
- PM 1952/5–6:83–87. Suunnitelmat poronlihan markkinoimisen, erikoisesti viennin tehostamiseksi (Jaurola W)
- PM 1954/5:121–123. Porotalouden merkitys ja porojen pakkoteurastus nälkäaikoina kansalaisten ravinnontarpeen tyydyttämiseksi (Lahtela MO)
- PM 1955/1:10–11. Sallan porokanta nousut (Kiuru V)
- PM 1955/4:84. Porokantamme elpynyt sodan tuhoista. Yli 32 000 poroa teurastettiin viime talvena. Syysteurastuksiin nyt ainutlaatuiset mahdollisuudet. (Alaruikka Y)
- PM 1956/1:3–4. Poronhoidon tiimoilta. (Alaruikka Y)
- PM 1956/1:9–11. Esteaitojen nykyinen rakennusvaihe (AA)
- PM 1959/4:3–6. Lapin porotalous
- PM 1964/5:5–7. Porotalous ja sen merkitys erityisesti kriisin aikana
- PM 1967/3:8–9. Porotalouden vaikeuksista ja mahdollisuuksista (Alaruikka Y)

Poronhoitoyhdistysten ja paliskuntien toimintakertomukset 1939–1960

- TK, Itäkemijoen poronhoitoyhdistys, 1939–1940
- TK, Sallan pohjoinen, 1948–1949, 1949–1950, 1950–1951, 1951–1952, 1952–1953, 1953–1954, 1954–1955, 1955–1956, 1956–1957, 1957–1958, 1958–1959, 1959–1960
- TK, Suomuvuoma-Vilma, Sallan poronhoitoyhdistys, 1939–1940
- TK, Syväjärvi, Sodankylän poronhoitoyhdistys, 1939–1940.